

PRISTUP KNJIŽEVNOSTI

ŠTO JE UMJETNOST? ŠTO JE KNJIŽEVNOST?

Književnost je vrsta umjetnosti kao što su slikarstvo, kiparstvo, glazba, filmska umjetnost itd. Jeste li se već upitali čemu služi umjetnost? Što mislite, zar čovjek može živjeti i bez umjetnosti? Odgovor je jednostavan. Umjetnost je čovjeku potrebna kao i svaka druga djelatnost. Kad ne bi bilo tako, umjetnost ne bi postojala, ona bi jednostavno nestala. Ma kako čudno zvučalo, sve što čovjek stvara zbog nečega mu treba, pa čak i onda, ako to smatramo lošim.

Vjerojatno nema na svijetu pjesnika koji nije pisao ljubavna pjesme. Kada bismo htjeli sakupiti sve ljubavne pjesme koje su nastale na našoj Zemlji, sigurno bi nam trebala jedna golema knjižnica. Ako je tako, onda s pravom možemo postaviti sljedeće pitanje: Zar se uvijek može nešto novo napisati o ljubavi? Da, može se! Prije svega zato, što svatko na drugi način doživljava ljubav, ali i stoga što nitko do dana današnjega nije mogao u potpunosti definirati što ljubav jeste. Kada bi jedan liječnik ili biokemičar mogao u potpunosti opisati što je ljubav, kada će jednom u potpunosti uspjeti opisati što se događa s ljudskim organizmom kad je čovjek zaljubljen, možda više nitko neće htjeti pisati ljubavne pjesme.

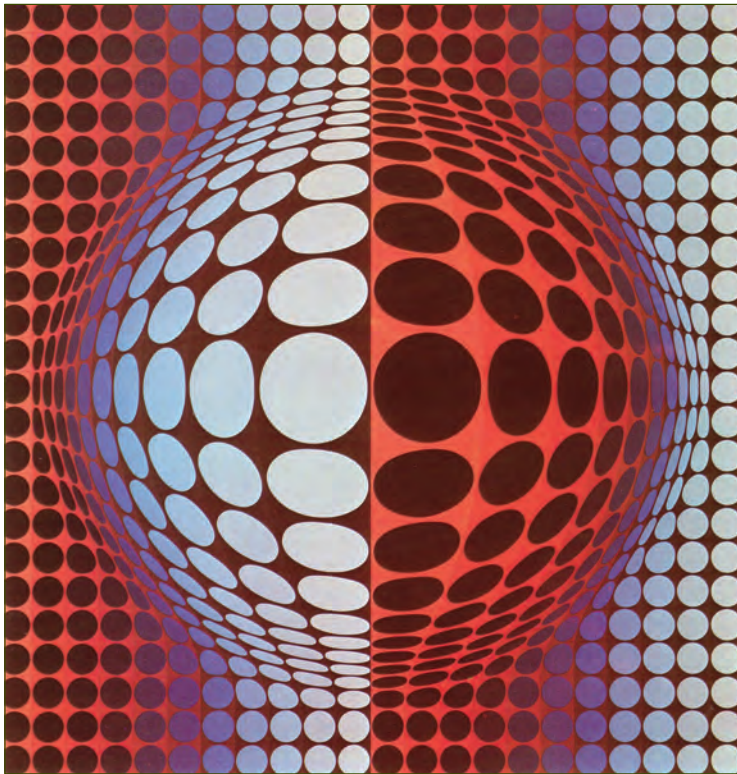
Vlaho Bukovac: *Čitačica*

Putem umjetnosti čovjek izražava svoja stanja, osjećaje, misli, daje oblik nečemu što na drugi način ne može izraziti. Slikarstvo se pri tome služi bojama, sjenama, oblicima; kiparstvo bojama, oblicima, volumenima; glazbena umjetnost tonovima, tempom, glasom; arhitekt volumenom i prostorom; ples ljudskim pokretom; kazališna umjetnost glumom, pokretom, slikama, riječima; filmska umjetnost riječima, slikom, glumom, pokretom; književnost pak jezikom.

Svaki umjetnik na svoj način upotrebljava izražajna sredstva svojstvena određenoj umjetnosti. Različite grane umjetnosti mogu imati zajednička izražajna sredstva. Pored književnosti jezikom se na primjer služi kazališna i filmska umjetnost, bojama pored slikarstva služi se kiparstvo, arhitektura, kazališna umjetnost itd.

„Umjetnost je posebna ljudska djelatnost, u kojoj ljudska moć oblikovanja dovodi do stvaranja smislenih tvorevina osobite vrijednosti: umjetničkih djela. Umjetnička djela sadrže ljudsko iskustvo života i svijeta izraženo na takav način na kakav se ono inače ne može izraziti; umjetnost je u tom smislu samosvojna i nezamjenjiva.“

(Milivoj Solar: *Teorija književnosti*)

Victor Vasarely: *Vega-wa-3*

Katedrala sv. Jakova, Šibenik

KNJIŽEVNOST 1. Sveukupnost pisanih djela, dokumenata, spomenika jednoga kulturnoga kruga.

2. U književnoj znanosti, dvoznačan pojam koji istodobno služi kao obuhvatan klasifikacijski naziv i kao isključiva vrijednosna odrednica za određenu skupinu jezičnih tvorevina. Taj se rascjep razabire već u imenu, koje upućuje na medij pisma (u latinskom korijenu *litteratura*, odakle ga izvodi većina zapadnih jezika) ili tiska (u hrvatskom jeziku, gdje se pojam izvodi iz knjige) kao da je to samorazumljiv uvjet književnosti. Sve do kraja XVIII. st., međutim, slovo nije bilo odredbeno u razumijevanju fenomena koji se među poznavateljima običavao zvati pjesništvom. Ono je dobilo odlučujući status tek nakon oblikovanja književnog tržišta, i to tako što je novi medij s jedne strane omogućio znatno protezanje dotadašnjega djelokruga književnosti, a s druge strane izuzimao i povlašćivao one koji su imali pristup njegovoj auri. Čuvajući oduvijek zajedničko pamćenje, književnost stječe osobito mjesto tek otkako to pamćenje pismeno pohranjuje jer, ukidajući izravnu komunikaciju, zahtijeva instituciju komentara. Proširen kulturni domašaj stvarao je potrebu da se u nju uključe teme, stilovi, vrste i modaliteti koji joj dotad nisu pripadali, ali je time izazvana obuhvatnost i složenost koja ju uskraćuje neupućenim uživateljima bez odgovarajućeg posredovanja.

(*Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje www.enciklopedija.hr)

KNJIŽEVNOST I JEZIK

Jezik je sredstvo kojim se književnik služi pri izražavanju svojih osjećaja i misli. Zato kažemo da je književnost umjetnost riječi. Bez dobroga poznavanja zakonitosti datoga jezika, u našem slučaju hrvatskoga jezika, ne možemo uspostaviti ni potpuni odnos s književnošću koja nastaje na tom jeziku.

„Jezik je specifično ljudski, konvencijom utvrđen sustav znakova za sporazumijevanje govorom ili pismom.“

(Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti)

ZNAK

Svaka definicija jezika naglašava da je on sustav znakova za sporazumijevanje (komunikaciju). Takvo određenje samo onda možemo ispravno shvatiti, ako znamo što je znak. Znak dijelimo na označitelja (ono čime se označuje) i označeno (ono što se označuje). Jezikom označujemo stvarnost oko sebe: predmete, bića, pojave, događaje, zbivanja, stanja, značajke, pojmove, cjelokupni duhovni i materijalni svijet.

„U najširem smislu te riječi znak je svaki onaj fenomen koji za čovjeka predstavlja, označava neki drugi fenomen koji nije on sam.“

(D. Škiljan: U pozadini znaka)

„Znak je općenito svaki predmet, vizualni ili akustički oblik koji ima neko značenje, kojim se može prenijeti neka poruka; u jeziku svako svjesno oblikovano nerazdvojivo jedinstvo izraza (niza glasova) i sadržaja (značenja).“

(Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti)

označitelj	–	označeno
izraz	–	sadržaj
[sunce]	–	<i>(slika sunca)</i>

JEZIČNI ZNAK (RIJEČ)

OPĆE I PRENESENO ZNAČENJE RIJEČI

Riječju sunce imenujemo, označujemo nebesko tijelo, izvanjezičnu pojavu. Svi ljudi koji znaju hrvatski jezik, riječi *sunce* pridaju određeno **opće značenje**. U tzv. **jednojezičnim rječnicima** hrvatskoga jezika nalazimo upravo ta opća značenja riječi.

sunc | *e sr* < *gen. mn* sunaca / sunca > **1. a.** (Sunce) zemlji najbliža zvijezda i središnje nebesko tijelo Sunčeva sustava **b.** (ob. u *mn*) središnje zvijezde drugih kozmičkih sustava.

(Vladimir Anić: *Rječnik hrvatskoga jezika*)

Sunce s 1 astr zvijezda i središnje nebesko tijelo Sunčeva sustava, kojem pripada i Zemlja: *Zemlja se okreće oko ~a; pjege na ~u, izlazak ~a, zalazak ~a 2 pren milo, voljeno čeljade: ~ moje!*

čist kao ~ pravedan, pošten; *pod našim ~em* u našoj zemlji

(*Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža)

PJESNIČKI (POETSKI) JEZIK

Kada se riječ sunce nalazi u nekoj pjesmi, postane sredstvom pjesničkoga izražavanja, ona može dobiti nova, prenesena, metaforička značenja. Na taj način, putem jezika (jezičnih sredstava) književnik stvara svoj pjesnički jezik, stvara nova značenja koja su nerijetko svojstvena samo njemu te tako izražava svoja posebna stanja, osjećaje i misli. Drugim riječima, za određeni sadržaj (označeno) autor traži – pronalazi izraz (označitelj) koristeći se jezičnim sredstvima pa tako i promjenama općih značenja riječi. Katkad su te promjene tako nagle i nejasne da ih čitatelj teško ili uopće ne prepoznaje. Tada kažemo da je pjesma „teška“ i „nerazumljiva“.

Dobriša Cesarić: *Oblak*

U predvečerje, iznenada,
Ni od kog iz dubine gledan,
Pojavio se ponad grada
Oblak jedan.

Vjetar visine ga je njih,
I on je stao da se žari,
Al oči svijju ljudi bjehu
Uprte u zemne stvari.

I svak je išo svojim putem:
za vlašću, zlatom il za hljebom,
A on – krvareći ljepotu –
Svojim nebom.

I plovio je sve to više,
Ko da se kani dići do boga;
Vjetar visine ga je njiho,
Vjetar visine raznio ga.

Razgovor o tekstu

Potražite najizražajnije riječi u pjesmi!

Da li se u ovoj pjesmi stvaraju prenesena značenja? Navedite primjere i objasnite ih!

Što je oblak kao prirodna pojava, koje je opće značenje te riječi, a što je *oblak* u pjesmi, koja su njegova prenesena značenja?

Pokušajte objasniti kako može oblak *da se žari da krvari ljepotu*?

Zašto postoji oblak, u čemu je njegov smisao, koja je njegova svrha (funkcija)?

Što rade ljudi? Kako se ponašaju? U čemu je njihov propust?

U čemu je smisao ljudskog života?

Jezik nije samo „sustav znakova“ već i ukupnost izražajnih sredstava odakle svaki pošiljatelj (bilo koji govornik nekoga jezika) bira jezična sredstva u skladu sa svojim namjerama. Jasno je da će pošiljatelj druga jezična sredstva birati kada razgovara sa svojim prijateljima i druga kada razgovara sa ravnateljem škole. Isto tako, ako želi nekoga uvjeriti u svoju istinu na jedan način će koristiti jezična sredstva a na drugi ako želi da primatelj suosjeća s njim. Izbor, dakle, ovisi od toga što pošiljatelj želi postići svojom porukom, ali i od toga, kome upućuje svoju poruku, koji tekstovni oblik bira itd.

KNJIŽEVNOST, KOMUNIKACIJA, KONTEKST

Književnost kao i svaka druga ljudska djelatnost sastavni je dio svakodnevnog života, jedan od načina kako čovjek nastoji shvatiti i osmisliti svijet oko sebe. Pišući, autor stvara nove svjetove, ali ti svjetovi nastaju na temelju stvarnoga svijeta u kojemu i sam književnik živi. Premda jezik s jedne strane pruža neizmjerne mogućnosti za oblikovanje književnih tekstova, s druge strane, ograničava autora koji ne smije „izmisliti“ potpuno „novi pjesnički“ jezik jer u tom slučaju nitko ga ne bi mogao pročitati, razumjeti. Svijet prikazan u književnom djelu uvijek je u nekom odnosu sa stvarnim svijetom (pa i onda ako ga negira) jer kad ne bi tako bilo svijet književnoga djela nikoga ne bi zanimao.

KNJIŽEVNA KOMUNIKACIJA

Neki autori znaju tvrditi da ih čitateljska publika ne zanima, da pišu zato jer bez pisanja ne mogu postojati, da stvaraju radi svojih potreba itd. Kada bi tomu bilo tako, autori nikad ne bi objavili knjige, svoja djela bi čuvali isključivo za sebe, čitatelji nikad ne bi saznali za njih, a djelo koje nije čitano, koje ne stiže do publike neće ni postati dio književnosti. Književnost je uvijek neki odnos koji se ostvaruje između autora i čitatelja putem književnoga djela. Književnost je moguće razmatrati kao posebnu vrstu komunikacije koja se odvija između autora i čitatelja preko književnoga djela.

Čitatelj svakom književnom djelu, svakom tekstu pristupa s određenim očekivanjima. Kada počinjemo čitati uputstvo za upotrebu mobitela, očekujemo praktične savjete koji će nam pomoći pri rukovanju svojim novim telefonskim aparatom. Kada bismo umjesto toga tamo našli recept sarme, naša bi očekivanja bila iznevjerena i ljutito bismo bacili knjižicu. Priznao to ili ne u manjoj ili većoj mjeri autor uvijek vodi računa o svom budućem, zamišljenom tzv. „implicitnom“ čitatelju. Svako književno djelo, svaki tekst je tek mogućnost koja će se materijalizirati u procesu čitanja. Čitatelj ne čita zato jer želi „interpretirati“ određeno književno djelo. Čitatelj želi uživati u čitanju, upoznati nove krajeve, nove svjetove,

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

nove ljude i u njima prepoznati sebe. Kada je svijet prikazan u književnom djelu blizak čitatelju, kada prepozna sebe u likovima ili u njihovim postupcima, u atmosferi opisanoga pejzaža ili neke dramatične scene tada će mu se književno djelo svidjeti i rado će ga čitati. Kada književno djelo neće udovoljiti čitateljevim očekivanjima on će biti nezainteresiran, štivo će mu biti nezanimljivo. Ukoliko autor želi da se njegova djela čitaju, pokušat će pisati tako kako od njega čitateljska publika očekuje, pokušat će pogoditi ukus čitateljske publike.

HORIZONT (OBZOR)

(grč. ὀρίζων[κύκλος, [krug] koji dijeli, ograničuje)

2. Fenomenologijski pojam kojim se označuje svjetonazorni, vrijednosni, značenjski ili spoznajni vidokrug kolektivne ili individualne svijesti, ali i iskaza, odnosno teksta. Njemački romanist H. R. Jauss, utemeljitelj teorije recepcije, služio se pojmom *horizont očekivanja* kako bi obilježio epohalni okvir razumijevanja i vrjednovanja književnosti. Takva granica književne svijesti postoji u svim razdobljima, kolika god bila njezina socijalna i individualna pomičnost. Razlikuju se još *sociolingvistički horizont*, *aksiologijski* ili *ideologijski horizont*, *intencijski horizont*, *konsenzualni horizont* i *referencijski* ili *predmetni horizont*.

(*Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, mrežno izdanje www.enciklopedija.hr)

Kada autor stvara književno djelo kojim nastoji u što većoj mjeri udovoljiti zahtjevima određenog sloja čitateljske publike nastaju djela koja obično svrstavamo u zabavnu (trivijalnu) književnost. Ti tekstovi njeguju određeni tip izražavanja koji od čitatelja ne zahtijeva velik napor, osobito obrazovanje

ili neku posebnu osjetljivost za umjetničko izražavanje. Primijenjeni postupci su jednostavni, svima dobro poznati i često se ponavljaju pa čitatelj lako može pratiti i razumjeti tekst. Najčešće su to kriminalistički, vestern, ljubavni, znanstveno-fantastični itd. romani koji se mogu kupiti na raznim kioscima, ali i stihovi za zabavne glazbe. Ipak, treba biti oprezan, ne spada svaki kriminalistički roman u zabavnu (trivijalnu) književnost.

Dječja književnost također želi udovoljiti posebnim potrebama čitateljske publike. Autori koji svoju publiku traže među djecom nastoje pisati književna djela s kojima djeca određenoga uzrasta mogu relativno lako stupiti u kontakt. Biraju za određeni uzrast razumljive stvaralačke postupke, koriste njima primjeren leksik, sintaksu itd. Za najmlađe pisat će se brojalice pune ritmova i rima, za nešto starije priče i bajke a za one koji već znaju čitati pjesme, priče, igrokazi, dječji romani itd.

Sunčana Škrinjaric

(1931. – 2004.)

Rođena je u Zagrebu gdje diplomira na Pedagoškoj akademiji 1966. Radila u Dječjem i Obrazovnom programu Radio Zagreba, a nakon 1971. kao slobodna umjetnica. Autorica je petnaestak knjiga pjesama, proze i slikovnica za djecu, mlade i odrasle, od kojih su mnoge i nagrađene. Napisala je scenarij za prvi hrvatski cjelovečernji crtani film *Cudesna šuma* (1989.). Njezina proza za djecu nije nametljiva, ne želi izravno poučavati. Ispreplitanjem mitskoga i realnoga te sna i jave uspješno se oslobodili ustaljenih oblika tradicionalne dječje realističke proze.

Najvažnija djela: *Kaktus bajke* (zbirka priča), (1970.); *Ljeto u modrom kaputu* (zbirka priča), (1972.); *Svaštara* (zbirka priča, pjesama i igrokaza), (1977.); *Pisac i vrijeme* (roman), (1978.); *Ulica predaka* (1980.), *Kuća od slova* (zbirka priča), (1986.); *Marijana u ruži vjetrova* (roman), (1995.); *Ispit zrelosti* (2002.)

O *Ulici predaka* najčešće se govori kao o (dječjem) romanu, ali se teško može jednosmisleno odrediti njezina književna vrsta. *Ulica predaka* je izrazito segmentirani tekst, podijeljen na 52 manje cjeline (priče) i svaka je naslovljena. Tekstovi su kratki, od pola pa najviše do četiri stranice maloga formata. Tekst se može čitati u cjelini, dakle kao roman s glavnim protagonistom ili glavnom sviješću teksta Tajanom, pri čemu se prate događaji i zapažanja koja se iznose iz dječje (Tajanine) perspektive. Pojedini tekstovi mogu i samostalno stajati, no u tom slučaju neke će razine cijeloga djela ostati neprepoznatljivi. Izrazita segmentiranost, čini se dobro odgovara načinu dječjeg (ali ne samo dječjeg) percipiranja svijeta i vremena u kojem naglo nestaje svijest o cjelovitosti svijeta.

Roman *Ulica predaka* je preveden i na mađarski jezik i objavljena pod naslovom „*Elődök utcája*“ 1983. godine.

Sunčana Škrinjarić: *Ljubav*

S devet godina doživjela je veliku ljubav. Voljela je livriranog šofera generalnog direktora Gradske električne centrale. Odijelo mu je bilo bijelo-modro sa zlatnim gumbima, na glavi je nosio kapu malik kapetanskoj. Imao je oko četrdeset godina, činio joj se prekrasnim. Ruke su mu bile mršave i žučkaste, mirisao je muški po duhanu i benzinu. Najljepše od svega što je imao, bio je auto koji nije bio njegov. Auto je bio tamnoplav, a iznutra presvučen žarkom i mirisavom crvenom kožom. Šofer nije ništa slutio o Tajaninoj ljubavi. Bio je prema njoj ljubazan, mala je bila kćerka upravitelja pogona, strojarškog inženjera, osim toga bila je ljupka. Kad se vraćala iz škole, hodala je namjerno polako, vukla školsku torbu i vrebala na plavo-crveni auto. Šofer se često zaustavljao i pozivao je da uđe. Promatrala je njegovo zagasito, odmjereno lice. Bio je crnomanjast, nije bio visok, poželjela je da leži s njom u krevetu umjesto medvjeda. Ovaj auto je mnogo ljepši od našeg, rekla je glasno.

Onda, kako ide u školi? pitao je šofer i zatim bi brbljao o svom sinu Borisu, Tajaninom vršnjaku. Bio je to jedan od onih odvratnih, grubih dječaka, nije išao u mješoviti razred, stanovali su u drugom dijelu grada, na periferiji. Mala je pokušavala da dotakne šofera, htjela ga je dobiti, povesti sa sobom u hladnu kuću. Mrzila je Borisa što ga ima svakodnevno, možda ga i ne poljubi prije spavanja, pa bio je to jednostavno njegov tata, mogao je raditi s njim što je htio, baš tako.

To je Adler, super-šport, to je Opel-kadet, prošao je Chevrolet, producirala se Tajana i raspravljala sa šoferom o motociklima i biciklima Steyer-Daimler-Puch. On je gledao u kinu Pjesmu pustinje sa Zarah Leander, mala je bila uvrijeđena, baš je ružna ta žena hrapavog grla. Kaj je to prema Zinki Kunc, rekla bi tetica, da baba samo dela kerefeke, to je bio Citroen, a ona limuzina Buick, rekla je Tajana, a šofer je samo šutio.

Rad na tekstu

Može li ljubav biti tema dječje književnosti? Poznajete li još koje djelo dječje književnosti koje tematizira ljubav?

Po vašem mišljenju ovaj tekst pripada dječjoj književnosti ili ne? Obrazložite svoj odgovor!

Protumačite Tajanin odnos prema šoferu! Kako ga ona doživljava?

Što se Tajani najviše sviđjelo kod šofera?

Zašto Tajana mrzi Borisa?

Pronađite dijalektalne elemente u tekstu! Kakva je njihova funkcija/uloga?

Tko pripovijeda ovu priču?

Književno djelo, prije svega, treba napisati, ali to nije dovoljno jer ga je potrebno i dovesti do čitatelja. Ovim složenim poslom danas se bave različite institucije, poduzeća, trgovačka i civilna društva. Književnost je danas golemi sustav u kojem sudjeluju nakladničke kuće, tiskare, obrazovne institucije od osnovnih škola do visokoškolskih ustanova, trgovačke kuće, reklamne agencije, knjižnice, časopisi, književničke udruge, festivali, književne nagrade, mediji itd. Svi oni rade na tome da knjiga stigne do svoga konzumenta, do čitatelja. Knjiga, pa tako i književno djelo, danas je roba, ima svoju cijenu i može se kupiti u trgovinama. Profesionalni književnici žive od „književnosti“ njihova zarada nerijetko ovisi od prodaje knjiga. Kao što radijske i televizijske emisije imaju svoje top liste najizvođenijih, najpopularnijih hitova tako knjižare i različite internetske stranice specijalizirane za književnost iz tjedna u tjedan sastavljaju top liste najprodavanijih knjiga tzv. bestsellera. Tako je na primjer *Harry Potter* J. K. Rowling i u Hrvatskoj bio tjednima na vrhu top liste najprodavanijih knjiga.

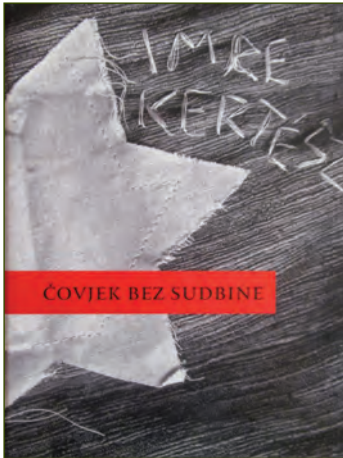
Prema web stranici www.books.hr od 2005. do 2007. godine top 10 najprodavanijih hrvatskih naslova izgledalo je ovako:

1. *Osmi povjerenik* Renato Baretić – 6990
2. *Pravi se da ovo nisi vidio* Hrvoje Šalković – 1869
3. *Pričaj mi o njoj* Renato Baretić – 1563

4. *Drugi poljubac Gite Danon* Miljenko Jergović – 1435
5. *Ples s mladom* Davor Špišić – 1252
6. *Alamut* Vladimir Bartol – 923
7. *Soliter Titanic* Almir Alić – 804
8. *Pristajanje* Slobodan Novak – 803
9. *Potkovani golubovi* Izet Perviz – 780
10. *Jel neko vidio djevojčice, kurve, ratne zločince* Emir Imamović Pirke – 778

Književne nagrade kao i ostali prateći sustavi književnosti kadšto mogu značajno utjecati na popularnost pojedinih književnika i književnih djela, mogu usmjeravati znanstvenike da se bave nagrađenim autorima i djelima a publiku da ih čita. Kao primjer dobro nam može poslužiti mađarski književnik Imre Kertész (1929.) koji je 2002. godine dobio Nobelovu nagradu za književnost. Prije nego što je Kertész dodijeljena ova značajna nagrada za njega su u Mađarskoj znali samo u užim književničkim krugovima.

Nakon Nobelove nagrade za književnost počela su se tiskati njegova djela, na temelju njegovog najpoznatijeg romana *Čovjek bez sudbine* (*Sorstalanság*) snimljen je film, održana su brojna znanstvena savjetovanja posvećena njegovom životu i radu, objavljene brojne kritike i studije, intervjui itd. Danas je Imre Kertész nezaobilazan pisac mađarske ali i svjetske književnosti kojega nitko ne smije izostaviti iz povijesti mađarske književnosti ili udžbenika književnosti. Brojna su njegova djela prevedena i na hrvatski jezik: *Čovjek bez sudbine* (2003.), *Kadiš za nerođeno dijete* (2004.), *Fijasko* (2005.), *Engleska zastava* (2006.) itd.

PODJELA (KLASIFIKACIJA) KNJIŽEVNOSTI

Svijet u kojem živimo zapravo je nepredvidljiv, teško je ili nemoguće znati što će se dogoditi u budućnosti, sve je u nekakvom neredu i kaosu. Čovjek kao svjesno biće ne voli nesigurnost, svoj život u zajednici nastoji urediti prema nekim pravilima a u prirodnim procesima nastoji pronaći određene pravilnosti jer ako zna da zimi pada snijeg a ljeti kiša, da je zimi hladno a ljeti vruće, kada će biti kišovito a kada sunčano vrijeme onda se može pripremiti i zaštititi sebe. Svojim djelovanjem, općenito govoreći, čovjek opisuje svijet oko sebe i nastoji ga razumjeti. Jednom to čini sredstvima znanosti, na primjer matematičkim ili kemijskim formulama, drugi put pak sredstvima umjetnosti, na primjer bojama u slikarstvu, tonovima u glazbi ili riječima u književnosti. Čovjek neprestano razvrstava (klasificira) po-

Mersad Berber: *Hasanaginica*

jave, predmete, životinje, biljke itd. koje ga okružuju. Dovoljno je pomisliti na sustav prema kojem se razvrstavaju životinje, čime se bavi poseban dio biologije, gdje se prema sličnostima i razlikama razvrstavaju životinjske vrste.

Književna se djela također razvrstavaju prema sličnostima i razlikama. Mogu se razvrstavati prema autorima (npr. pjesnici romantizma), prema jezicima ili narodima (npr. hrvatska književnost, mađarska književnost, književnost na latinskom jeziku, engleska književnost, književnost na engleskom jeziku itd.), prema obliku (npr. roman, komedija, sonet itd.), prema podrijetlu (usmena i pisana književnost), prema namjeni (dječja književnost, zabavna književnost itd.), prema vremenu nastanka (srednjovjekovna književnost, barokna književnost itd.).

USMENA I PISANA KNJIŽEVNOST

Književnost ne čine samo napisani tekstovi nego i takvi tekstovi koji se prenose usmenim putem. Prije otkrivanja pisma postojala je samo usmena književnost, ali je ona igrala važnu ulogu i u vremenima kada je pismenost bila rijetka pojava. Usmena književnost ne poznaje tekst u istom smislu kao pisana književnost. U pisanoj književnosti obično postoji jedan „pravi“, „originalni“, „utvrđeni“ tekst, dok usmena književnost poznaje varijante pa istu bajku ili pjesmu poznamo u nekoliko različitih varijanata. Usmena je književnost dio kolektivnog pamćenja, čuva se ponavljanjima pa je tekst podložan promjenama. U pisanoj književnosti najčešće poznamo autora, a kod usmenoknjiževnih djela ne zna se tko je autor

teksta. Usmena književnost izbjegava složene književne postupke, služi se jednostavnim jezikom i preglednom kompozicijom kako bi publika (slušatelji) mogla lakše pratiti tekst. Pisana književna djela mogu se bilo kada pročitati, čitatelj se može vratiti na nejasna mjesta itd. Usmena je književnost vrlo često vezana uz obred i običaje, pretpostavlja komunikacijsku situaciju u kojoj sudjeluju članovi obitelji, rodbine, zajednice itd. Pisana književna djela čitaju se najčešće u osami. Pismom se autor odvaja od svoje publike.

Usmena književnost u našoj današnjoj kulturi, koja je utemeljena na pismenosti, a u novije doba sve više i na slici, nema neko veće značenje, ali postoje usmenoknjiževni oblici koji su i danas živi i aktivni kao što su na primjer vicevi ili moderni bećarci.

*Ljubi mala svoju milu nanu,
zgrabi Hondu, ode svom draganu.*

*

*Evo male na kotaču zadnjem,
bježi dragi, za njom liže plamen.*

*

*Mala moja cura izuzetna,
voli Hondu više od svog dečka.*

*

*Sad se cure udaju na rate,
tri miseca pa se kući vrate!*
(Izvor: internet)

Rad na tekstu

Napravite tablicu od dva stupca. U lijevi stubac iz gornjega teksta upišite osobine usmene književnosti a u desni osobine pisane književnosti!

Znate li vi neki bećarac iz svojega kraja?

KNJIŽEVNI RODOVI I VRSTE

Svakodnevno nas iskustvo uči da književna djela čitamo upravo kao književna djela koja pripadaju određenom književnom rodu, vrsti ili žanru. Prema raznim znakovima čitatelj uvijek zna ili barem pretpostavlja da tekst koji čita kojoj književnoj vrsti pripada. Čitatelj najčešće lako prepoznaje da li je neki tekst lirski pjesma, komedija ili roman; ep, esej ili bajka, štoviše, ima i određena očekivanja prema tekstu, od romana očekuje da bude roman, a ne esej, od drame da bude drama a ne pripovijetka itd. Čitatelj na temelju svoga iskustva zna da je u bajci sve moguće, da se u kriminalističkom romanu istražuje tko je ubojica, a da u realističkom romanu nastoji se sve opisati tako kako se doista dogodilo. Ponekad su ta očekivanja iznevjerena pa se čitatelji mogu i razočarati.

Najširu skupinu književnih djela u kojima se prepoznaju neke stalne osobine nazivamo književnim rodovima. Razvrstavanje književnih djela u rodove zasniva se na uvjerenju da postoje temeljni načini književnoga i jezičnoga oblikovanja. Razlikujemo četiri književna roda: lirika, epika, drama (dramatika) i diskurzivni književni oblici.

Lirske pjesme Petra Preradovića *Putnik* i Silvija Strahimira Kranjčevića *Moj dom* pripadaju lirici zbog subjektivnog pristupa. U pripovijetci Vjenceslava Novaka *Iz velegradskog podzemlja*, romanu Augusta Šenoa *Zlatorovo zlato* i epu Ivana Mažuranića *Smrt Smail-age Čengića* prepoznajemo važnost pripovijedanja po čemu ta djela svrstavamo u književni rod epike.

Lirika je književni rod gdje su u prvom planu subjektivni osjećaji i misli izraženi na neposredan način, naglašen je sklad između zvuka riječi i njihova značenja, nestaje razlika između pojedinca i svijeta. Najčešće se koristi stihom, ali može biti i u prozi.

Epika je književni rod u kojem se prikazuju događaji. Redovito se prepoznaje pripovjedač koji svojom pričom nastoji zahvatiti svijet na objektivni način. Danas se epika najčešće koristi prozom (roman, pripovijetka), ali u hrvatskoj književnosti sve do XIX. stoljeća bio karakterističniji stih (ep).

Drama (dramatika) je književni rod koji se zasniva na sukobu određenih stavova, između onoga što jest i što bi trebalo biti. U dramskoj se radnji povezuje objektivno (vanjsko) zbivanje sa subjektivnim (unutrašnjim) doživljajima likova. Ostvaruje se u prozi, ali može biti i u stihu.

Diskurzivni književni rod je spoj književnosti i znanosti, dijeli se na književno-znanstvene vrste (npr. putopis, esej, dnevnik, autobiografija) i publicističke tekstove (npr. reportaža, feljton i polemika).

Božica Zoko: *Moraš postati vuk*

Ne znam što mi je! Gdje su riječi koje traju dulje od jednoga dana, od jednoga časa. Riječi koje zađu u duboku tamu noći i svijetle u snovima. Ne znam što mi je, opet govorim. Makar su mi riječi prolazne i časovite. Ne zasijecaju, samo klize po površini ledene sante. Ispod njih leže neupoznati kristalni svijetovi sa svojim strogim rasporedom atoma. Ispod njih leži poezija. Neotkriveno carstvo vedrine u kojem se svjetlost lomi na najčudesniji način. Ostavlja svoju bit u kristalu i ide dalje neznatno ali čudesno izmijenjena.

Ja sam kao pastir koji razgovara s izgubljenim ovcama. Devedeset i devet ih se izgubilo. Samo je ova jedna ostala sa mnom. I ne usuđuje se ni bleknuti zbog moje tuge s toliko izgubljenog blaga.

Kako ući u kristal? Moraš postaviti svjetlost. Kako pronaći izgubljene ovce? Moraš postati vuk. I biti strašno, strašno gladan.

Rad na tekstu

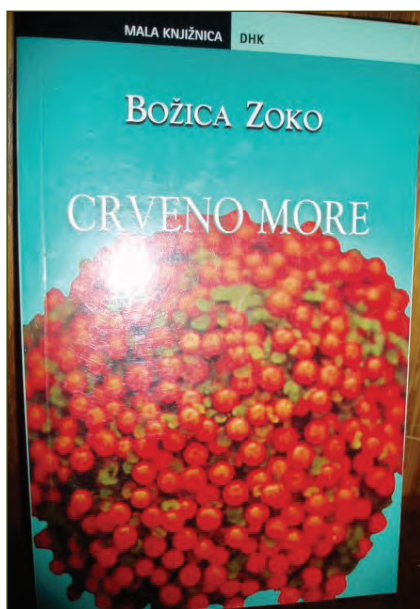
Pokušajte odrediti književni rod teksta i obrazložite svoju odluku!

Po vašem mišljenju kojoj književnoj vrsti pripada tekst? Zašto?

Koje riječi „traju dulje od jednoga dana, od jednoga časa“?

Prema tekstu gdje se nalazi poezija/pjesništvo?

U čemu je njezina bit? Kako doći do nje? Čime se ona uspoređuje?

Božica Zoko

(Vinkovci, 11. kolovoza 1963.),

osnovnu je školu završila u Gradištu, srednju u Županji, diplomirala kroatistiku u Zagrebu. Tri je godine predavala u školi i na toj osnovi dobila prijevremenu mirovinu 1998. Objavljuje u raznim časopisima, do sada su joj izašle sljedeće zbirke pjesama: *Trg na kojem stojimo, ruši se* (1990.), *Biće iz mraka* (2001.), *Opisivanje kruga* (2004.), *Crveno more* (2007.) i *Zapisi iza greba* (2009.).

Književne rodove dalje dijelimo na književne vrste. Kada kao čitatelji uzimamo u ruke književna djela, mi ih ne čitamo napro-